

KAOTIKUS REND

DLA értekezés tézisei

Készítette Borgó György István Csaba képzőművész.
Budapest 2008.

1.) tézis

Bevezető a káosz és rend meghatározására, és képzőművészeti vonatkozására tett kísérlet

A káosz, egy görögből adoptált szavunk, amely azt jelenti: teljes zűrzavar, fejetlenség, rendetlenség, összevisszaság, másrészt a mitológiában a világ létrejöttét megelőző rendezetlen őszállapot.

Ha az őszállapotokat mértékként, avagy tájékozódási pontként tartjuk szem előtt, a káoszhoz való viszonyulásunkat a rend fogalma fejezi ki legjobban.

A káosz és a rend fogalompáros igen sok mítosz kiinduló pontja, és bátran állítható, hogy az embernek, mint kozmikus lénynek is bizonyos fajta tájékozódási alapja.

Számomra a Káosz és a Rend úgy függ össze, mint, ahogy egy matematikai rendszerben bármely locus meghatározása csak a koordináta, vagyis egy viszonyítási rendszeren keresztül lehetséges.

Ezek segítségével mint tájékozódási lehetőséggel, mind saját magunkhoz, mind a környező világunkhoz való bonyolult viszonyunkkal, ugyanis könnyebben képzelhető el az önmeghatározás lehetősége.

Az alkotás tekintetében (Hermész Triszmegisztosz megnevezése: varázslat, ami azonos eredetű a művészettel) *Hamvas Béla*¹* mintegy gyakorlati receptet kínálva így ír:.....” *Mit kell tenni? A tüzeset a földtől és a könnyűt a nehéztől el kell választani. Az elválasztásban a tudás éppen olyan fontos, mint a szenvedély*”

A fontos tehát az, hogy az ember, (vagy az alkotó) pontosan határozza meg a saját ki- és hollétét.

Ez nem annyira a művészet alapkérdése, mint inkább a filozófiáé.

¹ (19. old. A SZÖVEG, Hamvas Béla. Tabula Smaragdina Életünk Könyvek 1994)

Csakhogy a filozófia kifejező, és ugyanakkor a rögzítő eszköze is a nyelv, amely a saját szabályai szerint görgeti maga előtt a mondandóját. Vagyis lineárisan építkeznek.

Én a képzőművészeti alkotási procedúrában, a tudással egyenértékűnek gondolom a szenvedélyt, ami a tudás vágyát, és a szakmai mozzanatokot irányítja.

Úgy vélem, hogy egy világgözép keresés, ebben a folyamatban meghatározó kell legyen, vagyis a dolgok erdőjéhez való lankadatlan viszonyulás, amely az írott, és a szójhagyományon alapuló kultúrákban egyaránt fellelhető.

2.) tézis: A modern társadalom mítosztalansága, és az új mítosz jelenségek

Hankiss Elemér^{2*} LEGENDA PROFANA, AVAGY A VILÁG ÚJRAVARÁZSOLÁSA című tanulmányában megállapítja, hogy a jelen korban a globalizálódó társadalom a mítoszok eredeti tartalmának tradicionális értékvesztése után valami mást, valami olyasmit keres, amely jelenség ezt az értékvesztést pótolhatná.

A szerző a szekularizációt mint elvilágosiasodást nevezi meg az alapvető problémának, amivel együtt jár a pragmatikus gondolkodás térhódítása...A lélek ez ellen csak úgy tud védekezni, ha megalkotja a mostani kor mítosztalan világába az új mítoszokat.

Az eredeti mítoszok eltűnnek és helyüket átveszi a jelenkor pragmatikus legendáira épülő valós, vagy mitikus jelleget öltő hamis legendák dömpingje.

3.)tézis: Szakrális elemek

A szakrális szimbólumok megfogalmazása és ábrázolása egyszerű, mert ezek jó része adott, és ha nem is találtam meg mindent megjelenítve úgy, ahogy azt én elképzeltem, akkor adott volt számomra segítségként a Szent Írás. Vannak, azonban olyan tárgyak, amelyek közvetlenül nem köthetők a Bibliához, mégis a köztudatban szakrális képzeteket keltenek..

Ezeket a dolgokat, próbáltam mondhatni, szimultán is ábrázolni, ahogy az a képi világ sajátosságainak a természete. A dolgozatom látszati rendszertelenségének ez képezi rendszerét, ami a képi szimultán megjelenítés verbális megfogalmazási nehézségéből adódik.

^{2*}(96.-121.old. LEGENDA PROFANA, AVAGY A VILÁG ÚJRAVARÁZSOLÁSA 2002, Hankiss Elemér: "Jelbeszéd az életünk". Osiris kiadó)

Ezt úgy próbáltam elérni, mint egy központi tengelyhez, vagy gondolathoz való visszatérést.

Az elsajátított tudás mellett fontosnak tartom a saját tapasztalatot, és a megélt, valós, igazságokra való hagyatkozást. Úgy vélem, hogy ez elengedhetetlenül fontos az alkotási folyamatban, csakúgy, mint a művészeti oktatásban is.

4.) Tézis: Szimbólumok, amelyeket értekezésemben használtam

4/a. A Kút, mint életfakasztó jelkép

A kút szimbólumában egyszerre lehet jelen a tiltás és a mélység vonzalma között a magasság és szabadság érzése.

Rendkívül izgatónak éreztem, hogy egyidejűleg lehet megélni általa a magasság és a mélység élményét, úgy, hogy bárki bele néz.

Feltevődött bennem a kérdés, hogyan lehet a kettő egyszerre igaz, a Lent és a Fent? Ez tulajdonképpen nem más, mint tükrözés elmélet, vagyis válasz csak egy lehetett: kell lennie egy harmadik tényezőnek is, aki maga a szemlélő

Ez a harmadik tulajdonképpen az előző kettő megfogalmazója ...Ez egy valóság, ami valószínűtlennek tűnik a másik két hangsúly között.

Mintegy lebegni látszik, vagyis az igazi valóság tűnik valószínűtlennek.

E nélkül a valószínűtlen, ám mégis igazi valóság nélkül, a másik két hangsúly is értelmét veszítene volna.

Ezt a filozófiában enklitikus helyzetnek nevezik, vagyis két hangsúly közötti harmadik, amely nélkül az előbbi kettő értelmét vesztené.

A vizuális megjelenítés tehát valami ősi rítusból, (itt a vízhez való) viszonyból táplálkozik.

4/b. A Bot, mint a magassághoz és a mélységhez egyaránt köthető szimbólum.

A művészettörténeti ismereteimben, és különösen a szakrális jellegű alkotásokban a kép felső zónájában megfogalmazódott szentség gyakran csak a képi síkokat összekötő szerkezeti erővonalak által kapcsolódik a középső és az alsó zónához.

Olykor a kereszt motívuma, olykor az egymás fölé helyezett alakok ezt az inkább üzenettartalmú, mintsem festészeti kérdést feszegetik, és néha mesterien meg is oldják.

Engem, ennek főként az egyszerre mind a három zónában való ábrázolási lehetősége érdekelt.

Sokáig a festészet történetében, (és ez mellett elméleti lehetőségeket) azt kerestem, hogy miként tudnám megjeleníteni a kútba nézés egyszerre mélység és magasság enklitikus élményét, úgy, hogy ne kelljen külön választanom a zónákat. Vagyis valami összekötő elemet kerestem.

Művészettörténeti valamint vallástörténeti ismereteimen keresztül megtalálni véltem azt a motívumot, amely a három képsíkot összeköti. A valóság néha produkál olyan személyes helyzeteket, amelyek abszurdabbak a művészetnél, és, ha ez így előfordulhat, akkor nyilván abszurd lehet a művészet is amelyet maga az élet felülír saját abszurdításával. Ebben az értelemben a botot, nemcsak mint a magasságból lelátó, vizet fakasztó és embert megszólító Teremtő Erő szimbólumát, hanem mint a megaláztatás és ugyanakkor a pokol bugyrainak mélységét idéző jelképét használtam...

Számomra azonban a legerőteljesebben a Szent Írásban jelenik meg a bot, mint a kiválasztott ember kezében lévő a Teremtő adta szimbólum.

Van még számtalan más jelentése is a botnak.

Ilyenképpen a bot egyszerre több értelmezést is megjeleníthet. Ettől kezdve én viszont úgy használtam, mint a világ közepét megtestesítő jelt, amely a lenti, és fenti zónákat összeköti.

*Mircea Eliade*³ A szent és a profán c. munkájában azt állapítja meg, hogy a hagyományokon alapuló társadalomban a lakóhely szent, mert a világ tükörképe, a világ pedig isteni alkotás.

A lakóhely úgy válik szentté, azaz kozmikussá, hogy egy középpontból a négy égtáj felé kivetül a horizont, vagyis rendezetten nyitottá válik.

Középen valamilyen tartóoszlop, amolyan axis mundi, mint világtengely helyezkedik el.

Ez az oszlop az eget és a földet szimbolikusan tartja össze. A ház, vagy sok esetben sátor, ily módon az imago mundi szerepét töltheti be.

A sátrak, vagy egyéb szakrális építmények igen elterjedtek az egész világon a hagyományokon alapuló társadalmakban és kultúrákban. Ezek a z építmények néha változatlan formában a jelenkorban is megtalálhatóak a napi és ünnepi rituálékban, tehát a művészzel való rokonításuk nem a véletlen műve.

4/c. További szakrális elemek.

A magasságot és az emberi életteret, olykor a mélységet, egy másik biblikus elem, a létra testesíti meg.

Legismertebb példája ennek a Jákób lajtorjája, amely egy földi határkötőtől kiindulva, egészen a magasságos mennyig ér, ahol az ősatya álmában le, és fel járó angyalokat lát.

³ (45.-47. old. A Szent és profán, Mircea Eliade, Europa Kiadó Budapest 1999)

A történet a pusztaságban játszódik, mégis a létra legtetején lévő lény maga az Úr volt, és ezért Jákób Béthélnak, vagyis az Úr Házának nevezte a helyet.(Mózes I. 28. 12-22)

Számomra ez azt jelenti, hogy, ahol a magasság találkozik az emberrel, ott jelen van a teremtő erő. A helyet Jákób meg is jelöli egy kővel, ugyanazzal, amelyet arra választott ki, hogy azon aludjon, majd ugyanazon volt a létra is.

Ennek a kőnek, olajjal való megkenéséről, is szó esik, ami által ez szentté válik. Vagyis egy rituáléről van itt szó.

Az olaj igen fontos szerepet játszik, a Bibliai eseményekben, mivel a fény forrása volt, és a fény felbecsülhetetlen érték abban az időben.

A Hajó szintén sok kultúrában megtalálható, mint az evilágiból egy másikba való utazás szent eszköze.

A Jónás Könyvében, mint az Úr akarata elől menekülő ember igencsak labilisan bizonyuló menedéke.

Jónás a történet során többször megjárja a mélységeket.

Rabbinikus hagyomány szerint⁴ ő az egyetlen, Elijáhu, azaz Illés prófétán kívül, aki nem halt meg és élve távozott a Menybe.

4/d.Ortodox hatás

1984.-ben tanítványaim révén kapcsolatba kerültem Stoica (Mircea) templom, és ikonfestő mesterrel. Egyetlen alkalmam volt eszmét cserélni vele, és, ami a beszélgetés lényegét illeti a következőket lehet bizony megállapítani: ők imával és meditációval egybekötött festői módszerekkel dolgoznak.

Azt mondta, hogy ők az évezredek hagyományok alapjaitól, amelyeknek megvan a pontos rendszerük és szimbólumviláguk, nem térnek el. Az egész művészetük tehát az ilyen tradíciókra épül.

Valószínűnek tartom, hogy a reneszánsz előtti Nyugat-Európában is hasonlóképpen gondolkoztak a művészetről.

Az ikonoklasta mozgalom lényegét tekintve tulajdonképpen az isteni természet szimultán megfogalmazhatósága ellen és ennek mágikus tisztelete ellen irányult, szembehelyezve ezzel a formállogika fennsőbbrendűségét. (lásd *Dan Sperber*^{4*}: ...*"a racionalitás... nem igényel semmi szimbolikus feldolgozást."* *Jelképtár: bevezető*)

Később ez a fajta mentális építkezés nézetem szerint, olyan volt, mint egy dekonstrukció, a Reformáció idejében Nyugat-Európában, és ez nálunk is végbement, néha oly nagy sietséggel, hogy nem is maradt idő a freskók tönkretetésére, egyszerűen csak lefestették azokat fehérre, hogy ez a fajta jelbeszéd ha lehet, némuljon el örökre. (rend a káoszban)

4(* Jóna neve és élete 65.old.Oláh János: Jóna (Jónás) Könyve -Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem 2004.)

5(* A SZIMBÓLUMOK EREDETÉRŐL, 8. old szerkesztői bevezető, Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György, Jelképtár, Helikon Kiadó 1990)

Ez aztán hosszú időre meg is határozta Nyugat Európa művészetét, de úgy tűnik nem véglegesen.

(Csak megjegyzésként: a kortárs művészetben elég gyakran találkoztam az ortodox ikonfestészet hatásával)

5.) Profán és hétköznapi motívumok szakralitása .

Mivel a világ rendezettsége nemcsak kizárólag, azokból a legfőbb szakrális elemekből áll, amelyek vertikálisan határozzák meg az ember aspirációit, így a káosz és rend együttes megjelenítéséhez, más olyan motívumokra is szükség lehet az ábrázolásban, amelyek szimbólum értékűeknek mondhatóak a mindennapjainkból. Ilyen a méhekkal kapcsolatos észrevételem. A méhek, ugyanis biblikus értelemben véve a csúszó-mászók, és férgek tisztátalan kategóriájába tartoznak, viszont, a méz, amit "készítenek", ebben az értelemben már nem mondható fertelmességnek, sőt a szent fogalomköréhez tartozik, mert a Teremtő a választott népének a tejjel, és mézzel folyó Kánaánt ígérte örökségül.*6

Létezhetnek tehát olyan dolgok, vagy akár élőlények, jelenségek, amelyek egyszerre lehetnek profánok, és szakrálisak is ugyanakkor...

Hoppál Mihály^{7*} a Jelképtár c. könyvében a bevezetőben *Charles S. Pierce*^{*}-t idézi, aki a jelképről ezt írja: „.....a szimbólum olyan jeltípus, amelyik közmegegyezés alapján kötődik a tárgyhoz....olyan jel, amely hagyomány alapján jött létre, ezért az egyes jelképek mélyen kötődnek az adott kulturális környezethez.....”

Vagyis egy tartalom előbb jellé, majd a jel szimbólummá válik. Ha az adott kulturális környezet megváltozik, vagy megszűnik, a jel elvesztheti eredeti tartalmát.

6.) tézis. Népművészet

A népművészet hordoz magában olyan jelentéseket, amelyek a nagyon régmúltba vezethetőek vissza.

Magam soha nem használtam az úgynevezett népművészeti elemeket, de a hagyományokra épülő társadalmak szimbolikája, és főként a mindennapi, vagy a különös alkalmakkor megélt, akár rituális életben használt jelrendszere érdekelt. A mai ausztrál bennszülött mágusok a sziklafestményt, bizonyos szertartások közepette úgy festik át ugyanolyanra, mint , amilyenek voltak, mondhatni „restaurálják”, hogy közben teljességgel átéljék a hely és az ősök szellemével való kapcsolatteremtődést ezek által a rituálék által.

Ma már bizonyított tény, hogy némelyek ezek közül a festmények közül , akár 20.000 évesnél is régebbiek.

6*(115. old. A Kasrut.Rabbi Izrael Meir Lau, A ZSIDÓ ÉLET TÖRVÉNYEI II. Kiadás Tel-Aviv 2000

7* (8. old. Szerkesztői bevezető, Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György, Jelképtár, Helikon Kiadó Budapest 1990.)

Számomra nem is, annyira a koruk, a fontos, bár az sem elhanyagolható, hanem sokkal inkább az, amit képviselnek.

Ha egy szimbolikus jelentésű tárgy, vagy esetleg szokás, elveszti eredeti értelmét, vagy fontosságát, annak a közösségnek a szempontjából, amely közösség számára meghatározó volt, fennáll a veszély, hogy ez a megszokott renddel szemben káoszt eredményez, és a közösség szertefoszlik.

7.) tézis. Káosz és rend a számok világában.

Az emberi élet szép és rút dolgai között jelen vannak a számok is, mint az emberi gondolkodás legabsztraktabb produktumai. Elvont világ a számok világa, pedig a rendszerük, determinál mindent, ami az emberi életünk nap mint napi gyakorlati meghatározója.

Vagyis valami olyasmi, ami elvont, és nincs is, de a legszigorúbb rendszer szerint mégis létező valóság .

Olyan számokat kerestem tehát, amelyek egyszerre szentek és a hétköznappal is összefüggenek.

Példaként a hetes számot említeném, amely a teremtés napjaira utal, de gyakran a népmesékben, vagy más legendákban is, a hetes nagyon fontos tartalommal bír.

A hármas szám számtalan szent iratban és profán mítoszban, valamint népmesében, balladában előfordul. A képzőművészetben a triptichon megoldások képi mondanivalójának megjelenítéséhez, elengedhetetlen feltétel a hármas tagoltság

A háromnak és a hétnek van közepe, ily módon fel tudtam használni úgy egy képen, hogy az szimmetrikus legyen.

A hozzájuk fűződő, misztikus, illetve mágikus tartalmak szempontjából, meg a kép középre való helyezése szempontjából fontos ez, és erre számos példát lehet látni az egyetemes művészettörténetben.

Tézisemben, csak a teljesség igénye nélkül tudok megemlíteni számokat.

Ezek a példák nem egyebek, mint kísérletek arra, hogy megpróbáljam elméletileg alátámasztani azt az eleve bennünk rejlő, a mágiával rokonítható, rendszerező hajlamot, amely a kozmikus gondolkodó embert arra készíti, hogy a mindennapi étellel kapcsolatos dolgai közül kiemelje azokat, amelyek számára szellemi közösség teremtőek, és szimbolikus jelleggel bírnak.

Az alkotó elme keresi a harmonikus összhangot, amely kongruens a kellő étellel, és saját kozmikus világképével, valamint a környező, olykor kaotikusnak tűnő világrénddel. Azt igyekszik átfogni logikai rendszerrel, és az ezt kifejezni képes művészettel.

BIBLIOGRÁFIA:

- 1, Hamvas Béla: Tabula Smaragdina Életünk Szerkesztőség 1994
2. Mircea Eliade A szent és profán Európa Könyvkiadó Budapest 1999
- 3, "Jelbeszéd az életünk" Osiris Kiadó Budapest 2002. Hasnkiss Elemér,
LEGENDA PROFANA, AVAGY A VILÁG ÚJRAVARÁZSOLÁSA
- 4.Rabbi Israel Meir Lau A Zsidó Élet Törvényei Tel Aviv 2000
5. Oláh János Jóna (Jónás) Könyve Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem
Budapest, 2004
6. Hoppál Mihály, Jankovics Marcell, Nagy András, Szemadám György
Jelképtár Helikon Kiadó, Budapest 1990